

A Tömegkommunikációs Kutatóközpont
Szakkönyvtárának eddig megjelent kötetei

1. Jean Cazeneuve—Jean Oulif: A televízió nagy lehetősége
2. Joseph T. Klapper: A tömegkommunikáció hatása
- 3—4. Nyelv és kommunikáció I—II. (Szerk.: Szecskő T.—Szépe Gy.)
5. Jaromir Janousek: A társadalmi kommunikáció
6. Antonina Kloskowska: Tömegkultúra
- 7—8. Bánkúti Gábor: Híreket mondunk I—II.
9. Hadley Cantril: Támadás a Marsról
10. Török Tamás: A rádió színpadán
11. Hoppál Mihály: Egy falu kommunikációs rendszere
12. Rádiózás—televíziózás 1970 (Szerk.: Szekfű András)
- 13—14. Gary A. Steiner: Az emberek televíziót néznek I—II.
15. A hatékonyság eszközei (Szerk.: Szecskő Tamás)
16. Lévai Júlia—Vitányi Iván: Miből lesz a sláger?
17. Közvélemény és tömegkommunikáció (Szerk.: Szekfű. A.)
18. Jean Tardieu: A rádió nagysága és gyengesége
19. Liskay Tamás: Játékok és játékosok
20. Varga Károly: Modernizálódás és tömegkommunikáció
21. A rádióbemondó beszéde (Szerk.: Wacha Imre)
22. A mozgókép szemiotikája (Szerk.: Szekfű A.—Hoppál Mihály)
23. Sipos Tamás: Irodalom a képernyőn
24. Pavel Campeanu: Rádió, televízió, közönség
25. Buda Béla: A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei
26. Színek a képernyőn

Tömegkommunikációs
Kutatóközpont

SZAKKÖNYVTÁR

27. Takács Ferenc: A rádióműsor szerkesztése

Takács Ferenc

A rádióműsor szerkesztése

Évek óta viták folynak a két fogalom azonos és eltérő jellemzőiről. Cserés Miklós dr. kitűnően összegezi a dokumentumjáték sajátosságait.⁵⁹ Igazi „akusztikai kalandnak” nevezi és nagy lehetőséget lát bennük, perspektívában is. Bozó László szakkönyvtári kötetben elemzi a dokumentumjátékok történetét a magyar rádiózásban és kiter röviden a dokumentumműsorokra is.⁶⁰ Utal az 1964-ben közreadott *Hogyan tovább?* című vezetői állásfoglalásra, amely szerint korábban csaknem kivesszett ez a műfaj. A dokumentumműsorokat műfajilag nem tartja önálló műsorfajtának, hanem az összeállításához és a riporthoz hasonlóknak. Tematikáját tekintve politikai, zenei és irodalmi jellegűeket sorol fel.

A hatvanas évek közepétől hullámvölgyek és hullámhegyek jelentkeztek a két műfajban.

Egy évtized múltán sem nagyon jó a mérleg. A hullámvölgyeket sajnos nem hullámhegyek, csupán kisebb-nagyobb emelkedők követték. Egy időben előtérbe kerültek a „szociológiai sérültek” problémái. A társadalomban helyüket kereső, mellőzött, vagy megsértett emberek sorsa kíváncsított leginkább feldolgozásra. (Talán az ötvenes évek reakcióiként is, amikor ebben a műfajban is a „hurra-optimizmus” tendenciája volt a legszembetűnőbb.) Akkoriban sok vita folyt a „pesszímista” ki-csengésről. Visszatekintve: helyeselhető a szerkesztési törekvés a társadalmi ellentmondások feltárására.

A Dramaturgia újabb dokumentumjátékainak egy része halad ebben az irányban. (Természetesen más osztályokon is előfordul ez a tendencia, főleg a Gazdaságpolitikai és a Belpolitikai rovatban.)

A Dramaturgia műfaji kelléktárát és témaköreit vizsgálva úgy tűnik, hogy másfajta utakat is igyekeznek járhatóvá tenni. Prototípusokat dolgoz ki a „hang” lehetőségei alapján éppúgy, mint az írott és hangos dokumentáció kombinációjával.

A munkásmozgalmi dokumentumműsorok rendszeresek a Politikai Adások Főszerkesztőségén. Feltárják a szocialista hatalomhoz vezető illegális és legális küzdelmek személyiségeinek harcát, a kommunista mozgalom történetét, főleg személyes visszaemlékezések és írott dokumentáció segítségével. Inkább dokumentumműsorokban, elvétve dokumentumjátékokban. A felszabadulás utáni évtizedek harcai egyelőre kevésbé kapnak helyet.

A külpolitikai dokumentumjátékok (néha műsorok), készítésében is láthatók eredmények. Fő feladatuk a nemzetközi politikai események

⁵⁹ *Rádiószerű rádió*. 1964. 44—46. oldal.

⁶⁰ *A dokumentumjátékokról*. 1966.

hátterének mélyebb ábrázolása, megvitatása. Az ilyen típusúakra egyre nagyobb az igény és a lehetőség is, hiszen többek között a legutóbbi ötven év titkos irattáraiból is bányászhatnak hozzá sok helyen anyagot.

Fellendülést eredményeztek a történelmi (és politikai) dokumentumjátékok (és műsorok) készítésében az évfordulók: a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50 éves, a Magyar Kommunista Párt és Tanácsköztársaság 50 éves, a felszabadulás 25 éves és a Szovjetunió megalakulásának 50 éves ünnepségeire készült műsorok.

(Megjegyzés: A rádióműsorban elhangzik sok olyan műsor, amely később válik dokumentumműsorrá. Pl. politikusok művészek vagy más személyiségek portréi. A *Kettesben* című „beszélgető” műsor — mint jeleztük újabban egyesek közvetítésben ad ilyen típusú műsorokat.)

Az eredménylistán kevesebb a magyar társadalom közelmúltját és jelenét ábrázoló dokumentumműsor és -játék, holott a rádió vezetősége kétszer is hirdetett pályázatot ebben a témakörben. A műsorszerkesztésben akadozik a jelzett műfajok rendszeressége, „hiánycikk” kezd lenni a jó dokumentumműsor és -játék. Mi az oka a „hézagosságnak”? A műsorülés egyik vitájában a diagnózist az alábbiakban jelezték.⁶¹

A műfaji tisztázatlanság

A címben jelzett két műfaj kritériumai összekeveredtek. Az egyes műhelyekben tetszés szerint nevezik ennek vagy amannak. Az elnevezés szubjektivitása is hozzájárul ahhoz, hogy a dokumentumjáték bizonyos mértékig devalválódott, holott ez a műfaj megkíván művészi elemeket is. (Egyesek szerint viszont egyáltalán nem sorolható a művészi igényű műfajok közé.) A vitázók egy része szerint ennek az az oka, hogy a dokumentumműsor „több akar lenni önmagánál”, nem „vállalja” esz-köztárának riport vagy összeállítás jellegét, hanem irodalmi elemeket is „kölsönvesz”, ami zavaró, mert esztétikai mércével próbálja mérni azt, ami azzal nem mérhető.

A vitázók másik csoportjának álláspontja szerint a két kategória között csupán fokozati különbség van, éles kettéválasztásuk nem célszerű. A fő követelmény az, hogy sikerül-e a valóság tényeiből az értelemre és az érzelemre egyaránt hatást kiváltó műsört készíteni. A dokumentumjáték és a dokumentumműsor egyaránt felhasználhat minden műfajú tényleges dokumentumot és „fiktív” ábrázoló módszereket is.

A nemzetközi példák is azt jelzik, hogy a két kategória keveredése elfogadott a gyakorlatban. Egyes országokban a „non-fiction” típusú

⁶¹ *Dokumentumműsorok, dokumentumjátékok a rádióban*. Az 1973. jan. 15-i műsorülés jegyzőkönyve.

produkciók (játékok) majdnem teljesen riporterri eszközökkel készülnek.

A vitában „döntést hozni” nem lehet. Erőteljesebb hangsúlyt kapott az a nézet, hogy a dokumentumjáték követelményeit jobban körül kellene határolni: drámai felépítmény, cselekmény, erősebb kontrasztosítás, a képzelés és a valóságos dokumentáció igényesebb feldolgozása legyen az előtérbe helyezett követelmény, amelyekkel művészi hatást is képes kiváltani.

Ugyanakkor „polgárjogot kapott” az a nézet is, hogy a riport eszköztárával is lehet dokumentumjátékot készíteni, ha „vérbeli riporter” veszi kézbe a mikrofont. Egyelőre tehát tudomásul vették a „műfaji keveredést”.

Munkaigényesség és díjazás

A jelek szerint a két kategória hullámvázának elsődleges okai abban keresendők, hogy sokat kell vele dolgozni, mert igen munkaigényes, ám az anyagi vizsgálat nincs kellő arányban a munkaigényességgel. Az érvényes honorárium-szabályzat erre nem ad módot. A relatív összevetés még inkább rávilágít az aránytalanságra: a riporter más műfajban kevesebb munkabefektetéssel is több pénzt kereshet. Miért nem lehet akkor hivatalos munkapenzumként, feladatként adni? (A honoráriumot azóta differenciálták, de ennek hatása még nem jelentkezik eléggé az össz-műsorban.)

Az egységes műhely vagy műhelyek hiánya

A dokumentumműsorok és -játékok általában valamilyen egyéb tevékenység mellett készülnek, külön részleg nincs ezzel a feladatkörrel. Ebből fakadóan egységes terv sincs, „véletlenszerűen” határozzák el (a Dramaturgia kivételével) a jelzett műfajokban a műsorkészítést. többnyire az alkotók ajánlata alapján, vagyis felkérésre, külön honoráriumért. (A belső honorárium problematikája: a belső-belső és a külső-belső az egyes osztályokon belül és egymás közt — meghaladja a fejtegetés méreteinek lehetőségeit.) A műfaji tisztázatlanság és keveredés is jórészt ebből fakad, hiszen a dokumentumjátékért többet lehet fizetni.

A rádióműsor egésze sokat profitálna abból, ha létrehoznák a dokumentumosztályt. (Játék és műsor, továbbá a hangdokumentáció, az archívum és más lehetőségek felhasználása is feladatai közé tartozhatna.)

Az egységes dokumentumosztály létrehozása ellen is szólnak érvek, hiszen ma már minden műsorosztályon készítenek sajátos tematikában olyan dokumentumjátékokat és műsorokat, amelyekhez a szakértői bázist nehéz lenne egy osztályra csoportosítani. A helyes szervezeti megoldás egyelőre nem alakult ki.

Rétegműsorok

Rétegműsorok mindig — és valószínűleg minden rádióban készültek, amióta rádiózás folyik. Az utóbbi évtizedben — és különösen napjainkban — még inkább előtérbe kerültek. Elvi okait sokan és sokféleképpen indokolják. A magyar szakemberek közül emeljük ki Szecskő Tamás indokolását.⁶²

„A rádiózás aranykorában — egészen a televízió térhódításának időszakáig — a műsorszerkesztés alapkérdése az volt, hogy mindenkinek adjunk valamit. Napjainkra ez úgy módosul: kinek és mit adjunk? . . . A mindenki varázsdobozba tunkciót a televízió nagyrészt átvette a rádiótól . . . így a rádióban bekövetkezett a műsorok társadalmi rétegek, foglalkozási, vagy érdeklődési kategóriák szerinti finomabb differenciálásának időszaka.”

A nemzetközi rádiózás tapasztalatai is azt jelzik, hogy szinte mindegyütt előtérbe kerültek a rétegműsorok. A rétegesoportosítás országonként és rádióként mutat eltérő vonásokat, az ok azonban ugyanazok: a milliós (vagy sokmilliós) hallgatottságot csak esetenként éri el a rádióműsor. (Főleg az esti időszakban). A kisebb-nagyobb csoportigények kielégítése kulcskérdés lett a rádióműsor szerkesztésében.

A magyar rádiózásban fokozatosan differenciálódtak a rétegműsorok. Az össz-műsor szerkesztésében is a munkások és a parasztok, a két alapvető társadalmi osztály érdekei az elsődlegesek. Számukra azonban speciális rétegműsorok szerkesztése is indokolt. Úgyszintén az értelmiség egyes csoportjai számára is. A rétegezésben elfogadott gyakorlat továbbá a fiatalok, a nők, a nyugdíjasok és a háztartásbeliek műsorigényeinek sajátos kielégítése is. A további bontásban esetenként csoportosulnak a felmérések szak- és segédmunkásokra, szellemiekre és fizikaiakra stb. Szokásos a hatásvizsgálatoknál az iskolázottsági, esetenként a műveltségi szintek megkülönböztetése, bár az utóbbi alig mérhető, legfeljebb az ismeretszintre lehet következtetni.

A tömegkommunikáció elméleti szakértői a műsorkészítésben és a hatásvizsgálatoknál a homogenitás és a heterogenitás elvét sokféleképpen bencolgatják. A gyakorlati műsorszerkesztő szemszögéből nézve léteznek mindenkinek szánt és meghatározott csoportoknak, rétegeknek szánt műsorok. (Természetesen az abszolútizálás mindkét irányban helytelen.)

A homogenitás több jellemzőjét fejtegeti Kérész Gyula és László György.⁶³

A „közös nevező elve” sok rádióműsor szerkesztésében azt is jelenti,

⁶² A rádiózás szociológiai és pszichológiai problémái. 1966. 43. oldal.

⁶³ A hallgatók művészi ízlése a közvéleménykutatás tükrében. 1967.

ben kapnak vagy adnak egymásnak tanácsokat. A szabad idő növekedésével tovább növekszik a szerepük.

A rétegműsorok egyéb formáira ezúttal nem térünk ki. Szemléltetésül elegendő a bizonyíték jelentőségük érzékeltetésére. Térjünk át a „homo-genitást” nagyobb mértékben kihasználó műsorok némelyikének vázolására.

A Szabó család

Nem esélytelenül pályázná meg az évtized tömeghallgatottságának pálmáját. A „kisember”-pszichózisra épül, aki szívesen hallja a maga életének közvetlen visszatükröződését hozzá hasonló emberek sorsán keresztül. Erre a fiktív család nagyon alkalmas. Tagjai — és akikkel találkoznak — örülnek, szeretnek, sírnak, mérgelődnek. S ezzel feloldódik a feszültségük, amely sok mindenből fakadhat.

A Szabó család „pozitív töltetet” visz a politika iránt kevésbé érdeklődők, a kételkedők, vagy néha közömbösek közéjébe. Lekicsinylése nem is ebből fakad, hanem abból, hogy egyesek nem annak látják, ami.

A családműsor nem magyar találmány, sok külföldi rádió előbb kitalálta, mint ahogy a Szabó család létrejött és azóta újabb családokról is hallhatunk híreket. Tudomásunk szerint mindenütt „publicisztikai” kategóriaként kezelik és nem irodalmi-esztétikai mércével mérik, mint nálunk sokan.

A Szabó család nem rádiójáték. Túl a hétszázadik (azóta még több) adáson megállapíthatjuk, hogy erre a funkcióra legalább még egy évtizedig szükség lesz. Valószínűleg az 1000. adást követi a 2000. is. Viták és lekicsinylés közepette. A generációk ízlésszintjének emelkedésével együtt lehet felváltani mással a Szabó családot. Függetlenül attól, hogy valaki „szereti”, vagy „nem szereti”. (A szerkesztő nem magának szerkeszti a műsort!)

Rádiójátékok

A Dramaturgián és az Ifjúsági Osztály irodalmi csoportjában készülnek eredeti rádiójátékok. A rádiózás „legstabilabb” műfajai közé tartoznak és fognak tartozni a jövőben is. A változások a műfajt mégis érintik, nemcsak a műfaji, hanem a szerkesztési oldalról is, hiszen a három adón és a különféle napszakokban, napokon igen differenciált rádiójáték-szerkesztést igényel a közönség.

A rádióművészet reprezentatív műfajával kapcsolatban az elméleti irodalom újabban azt emeli ki, hogy a televízió hatására a rádiójáték „intellektualizálódik”.⁶⁷ A francia rádiójátékok mellett ilyen tendenciák figyelhetők meg Angliában és az NSZK-ban is, ahol a „kisebbség művészete”-ként erősödött.⁶⁸

A rádió „már nem a tömegszórakoztatás eszköze, amely milliókhoz szól. Megengedhette magának, hogy mind intellektuális, mind művészi szinten megemelje a nívót”.

Következtetéseikben elsősorban a kisebbség, főleg az értelmiség műfajának tartják, de a gyakorlati szerkesztésben (más források szerint) nem mondtak le a nagyközönség számára sugárzott rádiójátékokról sem.

A Dramaturgián is jelentkeztek az utóbbi években olyan törekvések, amelyek ebbe az irányba mutatnak. Főleg az Éjszakai Rádiószínház bevezetésével, de a Zsebrádiószínház, amely az utóbbi időszak egyik legdicésérendőbb kezdeményezése, hiszen 20—25'-ben készül egy-egy darab, számos adását is a kisebbséghez „célozzák”. A rövid rádiójáték több más országban is előtérbe került.⁶⁹ Egyes helyeken különösen hangsúlyt adtak a rövid dráma műfajának. A modern rádiószerkesztés számára jól megfelel a rövid, tíz percnél nem hosszabb hangjáték.

A rádiójátékok zömét a mi műhelyeink továbbra is a nagyközönség számára készítik. (A Zsebrádiószínházban is.) Azt, hogy kinek szánják a rádiójátékot, nemcsak a készítésben, hanem a szerkesztésben is differenciálják. (Kossuth adó, Petőfi adó, 3. adó, délután, délelőtt; este stb.)

A rádióművészet szerepéről ma is helytállóak Dr. Kiss Kálmán sorai.⁷⁰
„A rádióművészet a művészetnek azon ága, amely pusztán akusztikus eszközökkel törekszik és képes a valóság totális visszatükrözésére. Felhasznál fogalmi és nem-fogalmi kifejezési formákat úgy, hogy ezek közül a fogalmiak a meghatározók. Akusztikus eszközei között a hang mindenféle fajtája megtalálható, a beszédhangtól, a zenei hangon át a zöreijig.”

A magyar rádiózásban irodalmi és zenei területen a rádiójátékok mellett sok-sok más műfajban virágzik a rádióművészet.

A nemzetközi és a hazai szakirodalom egy részében „felüdülés” Czigány Györgynek a fentiekhez hasonló eszme-futtatása, amelyben a „gépi művészet” lealacsonyító jelzése és sok egyéb cím ellen hadakozik.⁷¹

⁶⁷ Jean Tardieu: *A rádió nagysága és gyengesége*. MRT TK Szakkönyvtár, 1972. 18. kötet.

⁶⁸ MRT TK Közlemények 1972.

⁶⁹ *Tájékoztató az EBU propagandabizottság 17. üléséről*. Közreadta Dr. Kiss Kálmán.

⁷⁰ *Rádióesztétikai tanulmányok*. 1964. 7. oldal.

⁷¹ MRT-tanfolyamok 1969/70. 2. szám, 37—51. oldal. (A cikkben áttekinti a rádiózás kezdeti szakaszát, amikor a rádiózást „negyedműveltségű emberek játéknak” vélték: utal Veres Péter és Németh László elmarasztaló, Bartók Béla elismerő véleményére, aki szívesen írt a rádió számára.)

Vádaskodások helyett a szerkesztés számára egy mondatban lehet a legfontosabb tennivalót meghatározni: Valóságos értékeket nyújtani a rádió művészeti műsoraiban!

Rádióváltozatok

Utaltunk a „gépi kultúra” címkére. Leginkább a különféle típusú rádióváltozatokra ragasztják rá. A fogalom olyan értelmezése ellen, hogy valóban a technika segítségével továbbítják a műsort — értelmetlen lenne tiltakozni. A tartalom silányságára vonatkozóan azonban jogos a berzenkedés. Elméletek tömege foglalkozik az „elitkultúra-tömegkultúra” értelmezésével. (Ennek válaszására nem térhetünk ki ezúttal. A „kommersz” kategóriába sorolt rádióműsorok problémáival valakiknek egyszer átfogóan kell majd bizonyára foglalkoznia.)

A rádióváltozatok ellen általában a „megcsonkítás” a fő vád. A más műhelyekben készült művek (könyv, színházi előadás, zenei mű stb.) Általában nem mindig, sőt néha gyakran nem tolmácsolhatók pontosan úgy, ahogyan azokat eredetileg megalkották. Eddig mindenki egyetért. Általában elismerik a rádió „közvetítő”, másképp szólva „reprodukáló” szerepét, miszerint a rádió műhelyeiben készülő művek mellett (sőt nagyobb részben) a szerkesztő a művészet egész területéről válogathat.

A „feldolgozás módja” már vitatott és műfajonként másképp jelentkező probléma.

Az irodalmi művek adaptációról

A rádiózással majdnem egyidős módszer, hogy nem rádióra írott műveket alkalmaznak rádióra. Cserés Miklós dr. részletesen elemzi a feldolgozás gyakorlatban elterjedt lehetőségeit.⁷² Az általa említett háromféle módszer: *óvatos, mértéktartó* („arany középutas”) és *túlzó* (radikális) — alkotásonként és adaptálóként változik. A szerkesztés szemszögéből kívánunk az irodalmi művek adaptálásához megjegyzéseket fűzni.

Csupán azért van-e rájuk szükség, mert nincs elegendő rádiójáték? A válasz egyértelműen — nem csak azért. Az összműsor szerkesztői

⁷² *Rádiószerű rádió.* 35. oldal.

számára nem így jelentkezik a feladat. A műsorválaszték bővítése indokolja az adaptációkat, de a mélyebb ok az, hogy a művészet értékeinek rádióban továbbítható részét kötelessége a rádiónak eljuttatni a közönséghez. A világirodalom és a magyar irodalom kincsei természetesen eredeti műfajokban értékesebbek, mint a rádióadaptáció. Az értékesebb és az értékes között azonban lehetséges és hasznos, a fokozati különbség révén is, a rádiós feldolgozás. Átdolgozás nélkül ugyanis alig közvetíthetne valamit a rádió. (Különösen napjainkban, amikor egyre bonyolultabb, áttételesebb formákban alkotnak az írók, a költők.)

Az adaptációkat helytelenítők figyelmébe ajánlható az is, hogy az egyes művészeti ágakat sokszor gazdagították a cserefeldolgozások. (A rádióból sok színházi előadás, film stb. indult el.)

Az utóbbi években a Dramaturgián, az Irodalmi Osztály más területein és az ifjúsági dramaturgián rendkívül értékes adaptációk születtek, főleg a ciklusokban való feldolgozások sikeresek (Pl. Toldi, Az apostol, a János vitéz, a Háború és béke, korábban az Egri csillagok, legújabban a Faust stb.) A rangos adaptációk mellett esetenként készültek gyengébbek is, ezek szaporodása ellen fellépett a rádió vezetősége.

Néhány szerkesztési probléma:

Az adaptációra kiválasztott művek nem mindig a legjobb művek, sőt sokszor a gyengébb kap előnyt. A néhány évvel ezelőtt készített „irodalmi kataszter”, amely a magyar irodalom „bázisműsora” foglalta össze, csak részben került feldolgozásra. A kiválasztás véletlenszerűsége tehát befolyásolja a színvonalat. Új kataszter-terv kellene, amelyet aztán végre is hajtanak az osztályok. Tervegyeztetés az egyes műhelyek között.

Továbbá: összehangolni a könyvkiadással az adaptációs tervet, ez is régóta hangoztatott, de kevésbé megvalósult elhatározás.

Az adaptációk a jövőben — ahogyan az eredeti rádiójátékok is — további sűrítést, rövidítést igényelnek. Ez részben a ciklusok (4—6 adás) helyetti sorozatokkal (10—15 adás) oldható meg, de a koncentráció egyéb alkalmazását sem árt hangsúlyozni. A mondanivaló korszerű találsa nemcsak a szövegtől, de a rendezéstől is függ. A régies stílusú művek korhű és mégis a mának szánt szövege csak a jó rendező kezében ötvöződik művészeté. Különben „favágás” lesz belőle. A rádiószerűsítés egyrészt a rövidebb adaptációk, másrészt a kiemelt fő gondolatok és jellemek hangsúlyozását kívánja meg az eddiginél is jobban. Az adaptáció nem szűkülhet le csupán a dramatizálásra.

A folytatásos regényfelolvasás is egyfajta adaptáció, de a legegyszerű-

rúbb formában, az eredeti mű meghúzásával, vagy dramatizálásával. Erre is számítani kell a jövőben is.

A színházi közvetítések rádióváltozatai idézik elő a legnagyobb ellentmondást a szerkesztésben. A vidéki lakosság túlnyomó része alig jut el színházba, számukra tehát továbbra is indokolt a rádióban a színházi közvetítés. Ugyanakkor a rádiózás felgyorsult ritmusa egyre kevésbé viseli el a többórás műsorokat. A három adó profilírozása után a hosszabb művészi műsorok nagy része kerül a 3. adóra, amely viszont az intellektuális közönségigényt hivatott elsősorban kielégíteni. A szerkesztés ez esetben kompromisszumot lesz kénytelen kötni, hiszen a színházi közvetítések „kulturális missziót” töltenek be.

A stúdióváltozatok és a keresztmetszetek szaporítása csak részben csökkenti az ellentmondásokat.

Az adaptációk színvonalának emelését segítené elő a műhelymunka egységesítése — legalább az Irodalmi Főosztályon belül.

A zenei „nagy műfajok”, az operák, operettek stb. stúdióváltozatairól

A teljes operák, operettek, musicalek stb. „hosszú” műfajú zenei művek közvetítésében, illetve szerkesztésében mennyiségileg a világ talán egyetlen rádiója sem vetekedhet velünk. (A minőség is színvonalas.) A szerkesztési gond ezeknél is a felgyorsult életritmus és a teljes művek közvetítésének összhangjánál jelentkezik. A fenti művek jó részét, viszonylag kevés hallgatónak sugározzuk, még a „népszerűbb” típusúak esetében is. A „rétegműsor” kategória szerint ezek a műfajok elérik azt a hallgatottságot, hogy helyet kell kapniok az adóprofilírozás után is. Többségük a 3. adón, de a Kossuth adón is.

Rádióváltozataik nagyon lassan alakulnak ki. A részletek gyakoriak, de azoknál természetesen nem léphetnek fel a teljes mű keresztmetszetének ismertetésével.

A rádióváltozatok speciális előnyei és hátrányai, a szerkesztési arányok, a feldolgozás műfaji kérdései, további vizsgálódásokat, kutatásokat kívánnak meg.

Sportműsorok

Az összműsor szerkesztésében kétféle megközelítésben szemléljük:

A sportpolitika oldaláról, amely egyrészt a tömegsport és a versenysportok, másrészt ez utóbbin belül az egyes ágazatok arányát illeti.

A tömegsportról nagyon kevés műsor készül. A versenysportok között

a futball dominál. Az elmúlt években célszerűen növekedett a sportadatok mennyisége. A mellékelt statisztika jól tükrözi a sportműsorok fontosságát.

SPORTMŰSOROK MÁRCIUS 1—31. KÖZÖTT A HAVI MŰSORIDŐ %-ÁBAN
(Három év összehasonlítása)
1971. március 1-től 31-ig.

	Kossuth:	Petőfi:	Együtt:
Sport hírek	205 p. 0,5 %	10 p. —	215 p. 0,3 %
Labdarúgás	260 p. 0,7 %	398 p. 1,2 %	658 p. 0,9 %
Sport összesen:	465 p. 1,2 %	408 p. 1,2 %	873 p. 1,2 %

1972. márc. 1-től 31-ig.

	Kossuth:	Petőfi:	Együtt:
Sport hírek	265 p. 0,7 %	197 p. 0,6 %	462 p. 0,6 %
Labdarúgás	443 p. 1,2 %	535 p. 1,5 %	978 p. 1,4 %
Asztalitenisz	15 p. —	10 p. —	25 p. —
Kézilabda	—	19 p. —	19 p. —
Sport összesen:	723 p. 1,9 %	761 p. 2,1 %	1484 p. 2,0 %

1973. márc. 1-től 31-ig.

	Kossuth:	Petőfi:	Együtt:
Sport hírek	285 p. 0,8 %	175 p. 0,5 %	460 p. 0,7 %
Labdarúgás	504 p. 1,4 %	531 p. 1,5 %	1035 p. 1,5 %
Asztalitenisz	20 p. —	35 p. 0,1 %	55 p. —
Jégkorong	60 p. 0,1 %	—	60 p. —
Sport összesen:	869 p. 2,3 %	741 p. 2,1 %	1610 p. 2,2 %

Az arányokon a jövőben sem kíván a rádió vezetősége változtatni.⁷³

A közvetítések egyidejűsége azonban nem kívánatos minden sportág esetében. (pl. asztalitenisz, vívás, úszás, ökölvívás, birkózás, atlétika stb.) A rádió legyen ott továbbra is a világ és az ország legfontosabb sporteseményeinél, ahol kívánatos, onnan közvetítsen a helyszínről, de a jelzett sportágak esetében gyakorta elég, ha a hírekben közöljük az eredményt, azonkívül nagyobb hangsúlyt kell adni a kommentálásnak.

A sportműsorok szerkesztésében a másik problémakör. Mít „borítson” a futballközvetítés és az egyéb sportokban a bajnokság, a világbajnokság stb. fontos sportesemény. (Az időpontok nem mindig adhatók meg előre a sportnál, hiszen a szövetségektől és a versenyek állásától függenek, ezért sok a műsorváltozás.)

A sportban az egyes műsortípusok határozottabb differenciálását határozták el:

A hírek és az Esti Krónika időpontjait csak a magyar labdarúgó-válogatott mérkőzései, továbbá a magyar résztvevőjű BEK-KEK-elődöntő,

⁷³ Sportműsorok a rádió műsoraiban. 1973. június 6-i rádióvezetői előterjesztés.

illetve -döntő mérkőzésekor lehet megváltoztatni. A többi futballmérkőzés egyenes közvetítése folyamán a főbb hírperiódusok idején vissza kell kapcsolni a stúdióba. — A sportműsorok szerkesztésének viszonylagos stabilitása valamennyi érdekelt szerkesztőség feladata.

A III. fejezet címében jelzett feladat teljes kifejtése — szinte lehetetlen. Sok más műsortípus és esetenkénti műsor megérdemelné a vázlatos ismertetést, hiszen vagy előtérbe került, vagy megőrizte régebbi jó pozícióját. A zenei műsorok esetében pl. az úgynevezett „sima zene”, amikor minden szöveg nélkül hangzanak el művek egymás után, vagy a világot ismertető városműsorok, a gazdag hangversenyprogram, a zenei népművelés sok-sok érdekes formája, a portréműsorok. A Politikai Adások Főszerkesztőségén a tíz rovat műsorában rengeteg még a fontos műsor, abban az esetben is, ha hallgatottsági mutatói nem mindig magasak. Az értékmérőnek csak egyik összetevője a hallgatottsági mutató, a műsorpolitikai szerep és feladat ugyanolyan fontos. Hasonlóképpen lehetne sorolni az irodalmi és az ifjúsági műsorok más-más tendenciáit is.

Szolgáltatások

Vallásos félórák

A négy legnagyobb létszámú vallásfelekezet kérésére a rádió vallásos félórakat (negyedórát) közvetít. A katolikusok, a reformátusok és evangélikusok számára vasárnap a Petőfi adón 7—7.30 között. Az izraeliták számára minden hónap második péntekjén 8.15—8.30-ig. Az ortodox egyházhoz tartozók évente kétszer 60 perces egyházi közvetítésben részesülnek.

Reklám

A szolgáltatások kategóriájába tartozik. A rádió vezetősége elvi álláspontként leszögezte: a reklám hasznos a gazdasági élet számára, segíti a fogyasztókat is. A rádióban fizetett hirdetések formájában hangzik el, de országos érdekeket szolgál, ezért helyet kap a műsorok között, bár a reklám nem rádióműsor. A műsortól hang és más eszközök segítségével el kell választani. A műsoron belül nem lehet reklámozás céljából semmiféle produktumot propagálni. Ismert riporterek nem vehetnek részt reklámadásban. A reklám mennyisége hetente 100 percnél többet nem tehet ki. (Esetenként, pl. a BNV vagy más vásár időszakát kivéve.) A reklám

tartalmáért, az elhangzottak igazságáért és időszerűségéért az MRT-hez tartozó Kereskedelmi Igazgatóság vezetője felelős. A feldolgozás minőségi javításával el kell érni, hogy a szocialista reklám levetkőzze azokat a már nem jellemző, de esetenként fellelhető ízléstelen vonásokat, amelyek teljes egészében megkülönböztetik a kapitalista reklámtól. A reklám jövedelme — a közhiedelemmel ellentétben — nem az MRT, hanem az állam kasszáját gyarapítja. Az MRT részesedése sem az egyéni jövedelmeket növeli, hanem a szociális célokat szolgálja. A szocialista reklám kialakítása további elemző munkát kíván.

Lottóeredmények

A pontosan meghatározott időpontban, minden pénteken 10.59-kor hangzanak el. Téves számok bemondása esetén (ilyen már többször előfordult) országos felháborodás követi, karikatúrák születnek a rádióról. Újabb a lottósorsolásokat egyenes adásban közvetíti a rádió.

Műsorismertetés

Sokféle formája alakult ki. Reggel vázlatosan az egész műsort, később többször is a kiemelt műsorokat ismertetik. Bevált forma a *Hallgatóink figyelmébe*. A heti félórás *Mit hallunk a jövő héten?* — szintén segíti a hallgatókat a válogatásban. A műsorosztályok — a központi ismertetéseken kívül számos más adásban ismertetik saját műsorukat. (pl. *Páholyból*, *Irodalmi előzetes* stb.) Az egységes műsorismertetési rendszer és előzetes propaganda kialakítása a jövő feladatai közé tartozik.

Vízállásjelentés

Ha véletlenül elmarad, a hajósok reklamációiból derül ki, hogy fontos a Duna, a Tisza, a Dráva és a Balaton vízállását ismertető szolgáltatás.

*

A szolgáltatások jelenleg is széles köre egyre tovább bővül: a hagyományos időjelzés, időjárásjelentés, vízállásjelentés, lottó és totóhírek mellett kialakultak a műsorokat propagáló műsorismertetések, üzenetek, a színház és a kulturális élet más eseményeit jelző ismertetések, az új könyvek, a főzési tanácsadó, a hírek a közlekedésről, és így tovább.

A szolgáltatások rendszere bizonyára szisztematikusabb átgondolást kíván a három adó profilírozása után.